

TÖRÖK CSABA

A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai

Minden kor új kihívások elé állítja az Egyházat, s a krisztushívók közösségének meg kell kísérelniük beteljesíteni a Mestertől kapott küldetést úgy, hogy közben egy pillanatra sem feledkezhetnek meg arról az alapvető követelményről, miszerint ebben a világban kell élniük, de nem lehetnek ebből a világból valók.¹ Ez a szemléletmód alapvető elköteleződést jelent Krisztus mellett, amely elköteleződés egyszersmind a világ iránt való felelősség, szolgálat és nyitottság által válik teljességgel hitelessé – gondoljunk a II. Vatikáni Zsinat igényére az *auditus temporis*, az *auditus hominis* és az *auditus alterius* kapcsán.² Így éljük meg tehát, ezen alapvető meghatározottsággal krisztusi-egyházi identitásunkat, amely hármas feladatunkban mutatkozik meg, s amit XVI. Benedek pápa – követve az Egyház ősi hitét és gyakorlatát – a következőképpen fogalmazott meg első körlevelében: „Az Egyház lényege hármas feladatban mutatkozik meg: Isten Igéjének hirdetése (kériügmartíria), a szentségek ünneplése (leiturgia), a szeretet szolgálata (diakonia). E három feladat kölcsönösen föltételezi egymást, és nem szakíthatók el egymástól.”³

Amint láthatjuk, a hármas feladat egyfajta harmóniában kell, hogy megvalósuljon a krisztushívók közösségében és közösségeiben. Ez azonban rendkívül nehéz feladat, hiszen miként az egyháztörténelem tanítja, a hármas egyensúly nem egyszer felborult, és felborul napjainkban is egy-egy szempont javára, s a többi kárára. Ilyen egyensúlyvesztésre lehet példa a skolasztikus-konceptualista teológia túlburjánzása, vagy éppenséggel egy parttalan és minden mást maga mögé utasítani vágyó „liturgicizmus”, amelyek saját érdeklődési területükön hallatlan cizelláltsággal, em-

¹ Vö. Jn 15,19; 17,6–19 et passim.

² Ennek a magatartásnak szép példája volt nem katolikus és nem keresztény megfigyelők meghívása a zsinatra, illetve a rendes üléseken kívül olyan fórumok teremtése, ahol ezek a megfigyelők megnyilvánulhattak a zsinati atyák előtt.

³ XVI. BENEDEK: *Deus caritas est*, enciklika a keresztény szeretetről, Szent István Társulat, Budapest, 2006, nr. 25, a.

beri, anyagi és szellemi áldozatot nem kímélve küzdenek a „legfontosabbért”, míg elfeledkeznek az emberi létezés totalitásában (tehát nem csak egy-egy dimenziójában vagy önkifejezési szegmensében) megnyilvánulandó keresztény lét természetes igényéről. Valóban viszonylag kevés olyan munka született, amely a hármat egységben igyekezne szemlélni.⁴ Mondhatni egyedülállónak számít a Hermann Volk mainzi püspök 65. születésnapjára 1968-ban kiadott ünnepi kötet, amely a kor legnevesebb teológusainak tanulmányaival – címének megfelelően – egységben taglalja e témakört: *Martyria – Leitura – Diakonia*.⁵ A kötet előszavában Julius Döpfner bíboros, müncheni érsek a következőképpen fogalmaz: „*Martyria, Leitura, Diakonia – a tanúságtétel, amely Isten igazságát nemcsak szóban hirdeti, hanem meg is jeleníti azt az életben, testté és vérré teszi az istentiszteletben s a másik embernek való szolgálatban – egyedül ennek a tanúságtételnek van kilátása arra, hogy megnyerjen, hogy meggyőzzön, hogy az új, az Úr feltámadásában kinyilvánult életet továbbajándékozza egy olyan korban, amely úgy kérdőjelezi meg létünk alapjait, mint korábban még egy korszak sem, és amely az emberi beteljesedés elérésére felajánlott programokat teherbírásuk, valóságtartalmuk alapján vizsgálja meg.*”⁶

Mint látjuk, Döpfner bíboros megfogalmazásában a triász kulcsfogalma maga a tanúságtétel (*das Zeugnis*), amely a *sensu stricto* értett mártírumban (vagyis az élet tanúságtételében, nem pedig feltétlenül a vértanúságban) jelenik meg, s a liturgiában és a diakóniában testesül meg. A kérdés hangsúlyosságát minden bizonnyal az adja – miként az idézet is utal rá –, hogy már nagyban megváltozott a kereszténység pozíciója. Immár nemcsak a missziós területekről van szó (ahol a klasszikus barokk hittérítés, amely kart karba öltve járt együtt az elnyugatosítással⁷ és a kolonializmussal), hanem magáról a keresztény Óvilágról – megszűnt a klasszikus keresztény státusz, az Egyház immár nem a *societas perfecta* a nagy *societas profanán* belül, a keresztény kultúra birodalmában. Egyre többen adnak hangot

⁴ Természete és sajátos célja szerint a pápai körlevél is csak a szeretet/diakonia kérdéskörét taglalja.

⁵ OTTO SEMMELROTH – RUDOLF HAUBST – KARL RAHNER (Hrsg.): *Martyria – Leitura – Diakonia* (FS H. Volk), Grünewald, Mainz, 1968 (rövidítve: *MLD*).

⁶ JULIUS DÖPFNER: Geleitwort, in *MLD*, 7.

⁷ Az elnyugatosításnak számos konkrét kontextusa van, a témához lásd EDMUND GRÜNEBAUM: *Das geistige Problem der Verwestlichung in der Selbstsicht der Arabischen Welt*, *Saeculum* 10 (1959–1960) 289–327; CLIVE J. CHRISTIE: *Southeast Asia in the twentieth century. A reader*, Tauris, London, 1998; DIETER RULOFF (Hrsg.): *Brennpunkt Ostasien*, Rüegger, Zürich, 1997; RONALDO MUNCK – DENIS O’HEARN (eds.): *Critical development theory. Contributions to a new paradigm*, Zed Books, London, 1999.

A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai

azon vélekedésüknek, hogy a tanúságtétel mind égetőbb igénye már-már az őskeresztény kor helyzetét idézi. Ilyen szöveggörnyezetben a kereszténység kontaszttársadalmi öntudatosságot kell, hogy kialakítson magában.⁸

A fundamentális teológia berkein belül éppen ezért számos publikáció, tanulmány és kötet kezdett el foglalkozni a tanúságtétel témakörével.⁹ Jelen írásunkban arra teszünk kísérletet, hogy:

– kiemeljük a tanúságtétel gondolatának központi elemeit (*A tanúságtétel arcai*),
– megvizsgáljuk a konkrét helyzetet, amelyben a tanúságtételnek meg kell szólalnia (*A tanúságtétel mai kihívásai*),

– végezetül pedig megpróbáljuk felvázolni a tanúságtétel teológiájának azon szegmenseit, amelyek véleményünk szerint a leglényegesebbek adott korunkban (*A tanúságtétel útjai*).

A TANÚSÁGTÉTEL ARCAI

Az Újszövetség két fogalmat alkalmaz a tanúságtétel leírására: az első (és közismert) a *martíria*, a második, kevésbé ismert a *homologia*. A következőkben e két fogalmat szeretnénk közelebbről megvizsgálni.¹⁰

⁸ A témához lásd GERHARD LOHFINK: *Milyennek akarta Jézus a közösséget? A keresztény hit társadalmi dimenziója*, Egyházfórum, Luzern, 1990; NORBERT LOHFINK: Der Begriff des Gottesreiches vom Alten Testament her gesehen, in Josef Schreiner (Hrsg.): *Unterwegs zur Kirche. Alttestamentliche Konzeptionen* (Quaestiones Disputatae 110), Herder, Freiburg, 1987, 33–86.

⁹ Ezek közül néhány jelentősebbet megemlítünk: PAOLO MARTINELLI: *La testimonianza. Verità di Dio e libertà dell'uomo* (Diaconia alla verità 9), Paoline, Milano, 2002; MASSIMO NARO (ed.): *Martirio e vita cristiana. Prospettive teologiche attuali. Atti del seminario di studio tenuto a San Cataldo (Caltanissetta) il 14 settembre 1996*, Sciascia, Caltanissetta – Roma, 1997 (különösen is SALVADOR PIÉ-NINOT: *Martirio e vita cristiana. Prospettive teologiche attuali*, 271–295); NICOLÁS COTUGNO: *La testimonianza della vita del popolo di Dio, segno di rivelazione alla luce del Concilio Vaticano II*, in Rino Fisichella (ed.): *Gesù Rivelatore*, Piemme Casale Monferrato, 1988, 208–226; ENRICO CASTELLI (éd.): *Le témoignage*, Aubier, Paris, 1972 (különösen is PAUL RICOEUR: *L'herméneutique du témoignage*, 35–61); PAUL RICOEUR: *Testimonianza, Parola e Rivelazione*, Dehoniano, Bologna, 1997; ANSGAR WOLF: *Der Zeuge als Überlieferungsträger personaler Offenbarung. Zur Korrelation von Offenbarungsgehalt und Vermittlungsgestalt im Kontext der entfalteten Moderne*, Lang, Frankfurt, 1996.

¹⁰ Munkánkban segítségünkre voltak az alábbi művek vonatkozó szócikkei: KISS JENŐ (szerk.): *Újszövetségi görög–magyar szótár*, s. 1., s. a. [Sopron, 1975]; GEOFFREY W. BROMILEY (ed.):

1) *Martúria* – A szócsalád alapkifejezése a *martüsz*, amelynek jelentése tanú. A szó etimológiája vitatott. A tanúságot érthetjük szó szerinti (jogi) vagy figuratív értelemben. Jogi értelemben alkalmazza a kifejezést számos újszövetségi perikópa.¹¹ Ezek közül kiemelkedik Máté egy szövegrészlete, amely egyházfegyelmi (mondhatni egyházjogi) keretbe foglalja a tanúskodást: „*Ha testvéred megbántott, menj, és figyelmeztess négy szemközt. Ha hallgat rád, megnyered testvéredet. Ha nem hallgat rád, vigyél magaddal egy vagy két másik embert, hogy két vagy három tanú bizonyítsa a dolgot. Ha ezekre sem hallgat, jelentsd az Egyháznak. Ha az Egyházra sem hallgat, vedd úgy, mintha pogány volna vagy vámos.*”¹² Figuratív értelemben azt a személyt jelöli, aki szól arról, amit látott és megismert, s azt mint igazságot hirdeti.¹³ Nagyon szép kifejtését találjuk ennek a gondolatkörnek János első levelének elején: „*Ami kezdettől fogva volt, amit hallottunk, amit a szemünkkel láttunk, amit szemléltünk és amit a kezünkkel tapintottunk: az élet Igéjét hirdetjük nektek. Igen, az élet megjelent, láttuk, tanúságot teszünk róla, és hirdetjük nektek az örök életet, amely az Atyánál volt, és megjelent nekünk. Amit láttunk és hallottunk, azt nektek is hirdetjük, hogy ti is közösségben legyetek velünk. Mi ugyanis az Atyával és az ő Fiával, Jézus Krisztussal vagyunk közösségben. S azért írjuk ezeket nektek, hogy örömünk teljes legyen.*”¹⁴ Ebből látszik, hogy az újszövetségi nyelv a jogi gondolat analógiája szerint alkalmazza a kifejezést: emlékezetet őrző, tanú. Mindennek sajátos éle lesz a Jelenések könyvének végidős kontextusában.¹⁵ A tanúskodás legmagasztosabb formája az, amikor az ember saját életével tanúskodik az igazság, Krisztus halála és feltámadása mellett. „*És amikor tanúdnak, Istvánnak a vére kiomlott, ott voltam, helyeseltem, s őriztem a gyilkosai ruháját.*”¹⁶ Számos kifejezés ered belőle. A *martüreo* jelenthet tanúskodást, tanúságtételt, de ugyanakkor az emlékezet hordozását, bizonyítást vagy éppenséggel helyes, igaz beszámolást egy tényről. A jánosi teológiában kibomlik mély jelentése mint tanúskodás a kinyilatkoztatott igazságról, illetve tanúskodás Jézus Krisztus személyéről. „*János tanúbizonyosságot tett róla, amikor azt mondta: »Ez az, akiről hirdettem: Aki nyomomba lép, nagyobb nálam, mert előbb volt, mint én.«*”¹⁷

International Standard Bible Encyclopedia, vol. 1–4, Grand Rapids, 1995; JAMES STRONG: *Strong's Exhaustive Concordance of the Bible*, Nashville, 1890.

¹¹ Mt 26,65; ApCsel 6,13; 7,58; 1Tim 5,19; Zsid 10,28.

¹² Mt 18,15–17.

¹³ Lk 24,8; ApCsel 1,8.22; Róm 1,9; 1Tessz 2,5.10.

¹⁴ 1Jn 1,1–4.

¹⁵ Jel 2,13; 17,6.

¹⁶ ApCsel 22,20.

¹⁷ Jn 1,15.

A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai

„Arra születtem, s azért jöttem a világba, hogy tanúságot tegyek az igazságról. Aki az igazságból való, hallgat szavamra.”¹⁸ *Martüromai* formában jelentése: tanúul hívni, bizonygatni, valamit állítani (akár tagadólag, akár állítólag). Ezen igei alakokból származik a *martürion* főnév, ami elsődlegesen bizonyítékot, bizonyítást jelent, ám átvitt értelemben is állhat („a bizonyság sátora”¹⁹). A bizonyágtétel lehet vádló is: „Aranyotokat és ezüstötöket belepte a rozsdá, és ez a rozsdá tanúul szolgál ellenetek, és megemészti testeteket, mint a tűz.”²⁰ Nőnemű főnevesülése – *martüria* – jelöli a tulajdonképpeni tanúságtételt, amely a másik meggyőzését célozza. „Jézus Krisztus kinyilatkoztatása, amelyet azért adott neki az Isten, hogy szolgálainak megmutasson mindent, aminek csakhamar be kell következnie. Elküldte angyalát, így adta tudtul szolgálójának, Jánosnak, aki tanúskodik Isten Igéjéről és Jézus Krisztus tanúságtételéről: mindenről, amit látott.”²¹ Emellett a *martüria* természetesen jelenthet bizonyosságot is.

2) *Homologia* – Ez a szó viszonylag könnyen magyarázható, hiszen mindkét tagja közismert. A *homosz* jelentése ugyanolyan, egyforma. Ennek genitívuszi alakja – *homu* – határozószóként együtt, egyszerre, egymással jelentéssel bír. A második tag gyökere – *logosz* – értelmes beszédet, szót jelöl. Az összetétel jelentése a következő: együttes megvallás, egybehangzó állítás, hozzájárulás, egyetértés vagy egyezés. Fő újszövetségi jelentése a hitvallás: „Vívj meg a hit jó harcát, szerezd meg az örök életet, hiszen erre kaptál hivatást, s erre tetted le számos tanú előtt az igaz hitvallást.”²² Az igei forma – *homologeó* – jelentése: egyetérteni, együttesen megvallani, egybehangzóan állítani, tanúsítani. E gondolat mögött kitapintható a bíróság előtti tanúskodás képe: „Azokat, akik megvallanak engem az emberek előtt, én is megvallom majd mennyei Atyám előtt. De aki megtagad az emberek előtt, azt én is megtagadom mennyei Atyám előtt.”²³ Sajátos zsidó-keresztény értelemben a szó azt jelenti, hogy valakit a Krisztusnak vallunk. Így szerepel a vakon született meggyógyításának történetében is: „A szülők azért beszéltek így, mert félték a zsidóktól. A zsidók ugyanis elhatározták, hogy azt, aki Messiásnak vallja, kizárják a zsinagógából.”²⁴ Emellett átvitt értelemben jelentheti hitvallás letételét, de dicsőítést, hálaadást, ígérettételt is. „Általa mutassuk be az Istennek szüntelenül a dicséret

¹⁸ Jn 18,37.

¹⁹ Vö. ApCsel 7,44.

²⁰ Jak 5,3.

²¹ Jel 1,1–2.

²² 1Tim 6,12; lásd még 2Kor 9,13; Zsid 3,1; 4,14.

²³ Mt 10,32–33.

²⁴ Jn 9,22.

*áldozatát: az öt megvalló ajkak gyümölcsét.*²⁵ Így alakul ki egyik végső értelme, az ünnepélyes hitvallást-tétel. „*Aki tagadja a Fiút, annak az Atya sincs. Aki megvallja a Fiút, azé az Atya.*”²⁶

A két fogalomkör elemezéséből kidomborodik a tanúságtétel bibliai szemléletének néhány központi gondolata:

- A tanú sajátos tapasztalásban részesült.
- Ezen tapasztalás számára az igazság meg-, illetve felismerésének vált útjává.
- A megtapasztalt igazság elkötelezi őt, s ezen elkötelezettség külső, látható formája a megvallás, amely úgy egyéni cselekedet (*martúria*), mint annak tudatosulása, hogy közösen és egybehangzóan ugyanazt valljuk meg (*homologia*).
- A megvallás nem opció, hanem belső szükségszerűség (a meg nem vallás hiteltelenné teszi az állítólagos megtapasztalást).
- A megvallás végső, radikális formája a vértanúság.²⁷

Ezen felsorolt pontok ősképei tulajdonképpen az apostolok, a *par excellence* tanúk.²⁸ Tulajdonképpen apostoli létük középpontjában áll a tanúságtétel és a megvallás, miként ez kidomborodik a tizenkettedik apostol megválasztásánál, akinek iskarióti Júdás helyére kell lépnie: „*Testvérek, férfiak! Be kellett teljesednie az Írásnak, amelyet a Szentlélek Dávid szájával Júdásról, azok vezetőjéről jövendölt, akik elfogták Jézust. Közénk számított, a mi szolgálatunk jutott neki is részül. [...] Kell tehát, hogy azok közül, akik mindig velünk tartottak, amikor a mi Urunk, Jézus közöttünk járt-kelt, kezdve János keresztségétől egészen mennybevétele napjáig, valaki velünk együtt tanúskodjék feltámadásáról.*”²⁹

A keresztyének, akik napjainkban tanúságot akarnak tenni hitükről, ugyanígy állnak meg a világ előtt: látták és hallották Krisztust, elköteleződtek mellette. Számukra a hit önnön életük megtapasztalásában kézzelfoghatóvá, megragadhatóvá vált. Ez az a tapasztalat, amely a tanúságtétel mélyén rejtezik.

²⁵ Zsid 13,15.

²⁶ 1Jn 2,23; vö. 1Jn 4,14; Róm 10,9–10.

²⁷ Lásd Szent István diakónus példáját.

²⁸ Az apostoli tanúságot elemezve René Latourelle négy pontban foglalja össze az apostoli tanúságtétel fő jellemzőit, amely négy pont közel áll a mi öt pontunkhoz: 1) Isten választja ki őket; 2) látták és hallották, együtt éltek Krisztussal; 3) megkapták a küldetést a tanúságtételre; 4) személyesen érintettek Krisztus tanításában, amelyben az igazságot és üdvösséget fedezték fel. Lásd RENÉ LATOURELLE: *Testimonianza*, in René Latourelle – Rino Fisichella (ed.): *Dizionario di Teologia Fondamentale*, Citadella, Assisi, 1990, 1312–1331, 1316. sk.

²⁹ ApCsel 1,16–17.22–23.

A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai

A TANÚSÁGTÉTEL MAI KIHÍVÁSAI³⁰

A fentiekből kitűnik, hogy a tanúságtételnek két fő koordinátája van: a tanúsított igazság objektivitása (azaz nem én találok ki, nem az én értelmezésem terméke, hanem sajátos megtapasztalásomban mint tőlem függetlenül létező, igazságát önmagában birtokló valóság jelenik meg) és a tanúságtétel (inter)szubjektivitása (személy tesz tanúságot személy előtt, épp ezért az objektivitás és a személyesség között a tanúságtétel aktusában sajátos összjáték valósul meg). E kétdimenziós képlet azonban a harmadik koordináta révén valóban testet ölt, „térserűvé” válik, s e harmadik nem más, mint a történetiség. Maga az ősmegtapasztalás épp úgy történetileg (kulturálisan) meghatározott, mint a konkrét, aktuális tanúságtétel.

Ezen felismerés sajátja annak a teológiai megújulásnak, amelyet a XX. században szemlélhettünk, s amely mind a mai napig tart. A változás igen markánsan jelenik meg a két vatikáni zsinat terminológiájának összehasonlításakor: „*Míg az I. Vatikánnum az Egyházat (egység, szentség, kiterjedés, stabilitás, termékenység) mint a nemzetek felé irányuló jelet ajánlotta, addig a II. Vatikánnum perszonalizálja és interiorizálja az Egyház jelét, és sokkal inkább a keresztények tanúságtételéről beszél.*”³¹ Nem más történik, mint hogy a klasszikus teológia *signum*-fogalma helyébe a *testimonium* lép, kidomborítva ezáltal azt az elementáris igényt, hogy keresztény létünket a Szentírás és az egyházatyák hitreflexiója nyelvén fogalmazzuk meg a mai világban. Folytatva gondolatfűzésünket a terminológia mezején, azt mondhatjuk, hogy az Egyház immár nem az isteni kinyilatkoztatás s az abból fakadó hit *hitelességét* és *híhetőségét* (*credibilitas*) akarja – a racionális-konceptuális módszer kizárólagosságában bízó teológia fegyvertárával – *demonstrálni*, hanem a hitből fakadó élet³² sajátos jelét mutatva fel egyfajta egzisztenciális tanúságtétellel akarja az emberek elé élni azt a létigazságot, hogy a kinyilatkoztatásra és a hitre *rá lehet hagyatkozni* (*affidabilitas*).³³

³⁰ Jelen fejezetünk tematikájának több szempontját részletesen kidolgoztuk doktori disszertációnkban: *A hit és a kultúrák viszonyának új paradigmája pneumatocentrikus szemléletben*, Dissertatio ad Doctoratum, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Kar, Budapest, 2007, 329–355.

³¹ RENÉ LATOURELLE: *Testimonianza*, i. m. 1321.

³² A jánosi teológia sajátos látásmódja ez (vö. Jn 1,1–4), amely – jelezve a teológiai nézőpontváltást – a *Dei Verbum* kezdetű zsinati konstitúció bevezetésében is visszaköszön (lásd DV 1).

³³ Ez Pierangelo Sequeri sajátos fundamentálteológiai hangsúlya, lásd PIERANGELO SEQUERI: *Il Dio affidabile. Saggio di teologia fondamentale* (BTC 085), Queriniana, Brescia, 2000.

Hans Waldenfels ezen teológiai folyamatban a *hitelesség* klasszikus *terminus technicus*-ának végső ellehetetlenülését látja. Szerinte ez a hit fogalmának *lesoványodása* kapcsán teljesedett be. A klasszikus apologetika értelmét vesztette a modern világban.³⁴ Ez azt is jelenti, hogy a *signa credibilitatis*, a hitelesség jeleinek régi kategóriái (csoda, prófécia, az Egyház a maga társadalmi valójában) megszűntek tanúságtevő jel lenni, a kultúra világa számára ezek külsődleges tények, adottságok.³⁵ Minél inkább külsődlegessé váltak ezek a jelek (vagyis elhagyták az ember egzisztenciális közegét, s beléptek a tiszta objektivitásba, amely eloldódik az alapvető /inter/szubjektivitástól), annál inkább elvesztették erejüket. Kérdés, hogy az *integrális apologetika* hatalmas erőfeszítése – menteni, ami még menthető – jelent-e még bármit a mai kontextusban.³⁶ „*Ez a krisztusi kinyilatkoztatás hitelességének [Glaubwürdigkeit] és hihendőségének [Glaubpflichtigkeit] objektív motívumaihoz hozzákapcsolta még a hitre való készség [Glaubwilligkeit] szubjektív motívumait. [...] A krisztusi kinyilatkoztatás az ember értelemre irányuló kérdésére adott válaszá lett.*”³⁷

Ezek után érthető, hogy Salvador Pié-Ninot a tanúságtételben az Egyház hitelességének *via empiricáját*, tapasztalati útját találja meg. Ez a tapasztalati út rendelkezik egy külső dimenzióval („*a történelem és jeleinek megértése*” – történeti koordináta), valamint egy belső dimenzióval („*az abszolútumra nyitott lényként való önértelmezés*” – az objektivitás és a szubjektivitás kettős koordinátái).³⁸

A tanúságtétel – legyen az akár személyes, akár közösségi – sajátos jelként áll a kultúra, a nem hívők előtt. Célja nem az, hogy egy kész rendszert adjon át a tanúságtétel célszemélyének („ez minden kérdésedre a megoldás”), hanem meg akar hívni az értelmezésre. A tanúságtétel hermeneutikája sajátos módon mutatja azt a kihívást, amelyet a tanúságtevő a másik ember felé intéz. Az értelmezésnek ez a hermeneutikus cselekedete két irányban valósul meg:

³⁴ Vö. HANS WALDENFELS: *Kontextuelle Fundamentaltheologie*, Ferdinand Schöning, Paderborn, 2000³, 344.

³⁵ Vö. uo. 174.

³⁶ Lásd ALBERT LANG: *Fundamentaltheologie*, vol. I–II, Max Hueber, München, 1967⁴ (különösképpen vol. I, 15–33); HENRI BOUILLARD: *Logik des Glaubens* (Quaestiones Disputatae 29), Herder, Freiburg, 1966; EUGEN BISER: *Glaubensverständnis. Grundriss einer hermeneutischen Fundamentaltheologie*, Herder, Freiburg, 1975.

³⁷ HANS WALDENFELS: *Kontextuelle Fundamentaltheologie*, i. m. 93.

³⁸ Vö. SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental. „Dar razón de la esperanza” (1Pe 3,15)* (Agape 7), Secretariado Trinitario Salamanca, 2001⁴, 635.

A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai

1. *Dedukció* – A tanúságtétel egyfajta alaplöntésre hív fel, amely abban áll, hogy a tanúságtevőnek hitelt szavazzunk; azonban ezáltal már magát a tanúsítottat is implicit módon (esetleg fenntartásokkal) hitelesnek fogadjuk el.

2. *Indukció* – Ezen a ponton válik a tanúságtétel értelmezésének viszonylagos jellege megragadhatóvá. Arra kell gondolnunk, hogy valójában a tanúságtétel aktusában a tanúságtevő kapcsolatban áll azzal, akit tanúsít, s azzal, aki előtt tanúként áll.³⁹

Ezen két szempont alapján világossá válik, hogy a tanúságtétel egy olyan relationalitáson alapuló dinamikus kapcsolat (az interszubsztivitás koordinátája), amely az értelmezésre indít. Azonban ez az értelmezés magába vonja a tanú (ön)értelmezését is.⁴⁰ Nem lehet hitelesen hirdetni az evangéliumot úgy, hogy a tanú (ön)értelmezése hiteltelen maradjon – a kép, amelyet a tanúról a tanúságtétel célszemélye kialakít, összhangban kell, hogy legyen a tanúságtétel tárgyával.⁴¹

Több teológus rámutatott, hogy a tanú(ságtétel) hitelességének két fő komponense vált fontossá napjainkban:⁴²

1. *Őszinteség* – a tanú személyes hitelessége.⁴³

2. *Kompetencia* – a tanú emberi, szakmai, életbeli tapasztalata, jártassága.⁴⁴

Emellett még külön szólnunk kell a „szerepet princípiumáról”, amely így írható le: „az igazság másokban való feltételezésének pártoló magatartása, amely túlmegegy a pusztán racionalitás princípiumán, és amely így lehetővé teszi, hogy minden konkrét tanúságtétel »performatív« erejét, vagyis hatékony dinamizmusát megért-

³⁹ Lásd SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental*, i. m. 654.

⁴⁰ Lásd uo. 654. sk.; vö. ADRIANO FABRIS: Per una filosofia della testimonianza, in Piero Ciardella – Maurizio Gronchi (ed.): *Testimonianza e verità*, Città Nuova, Roma, 2000, 53–79.

⁴¹ Ezt a papság kapcsán különös módon is kiemeli a LG 28: [a papok] „Ne feledjék, hogy mindennapi életükkel és tevékenységükkel meg kell mutatniuk hívőknek és hitetleneknek, katolikusoknak és nem katolikusoknak egyaránt, milyen az igazi papi és lekipásztori szolgálat; mindannyiuk előtt tanúskodniuk kell az igazságról és az életről; jó pásztorként azokat is keresniük kell (vö. Lk 15,4–7), akik a katolikus Egyházban meg vannak ugyan kereszttelve, de nem járulnak a szentségekhez, sőt elpártoltak a hittől.”

⁴² Lásd SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental*, i. m. 655; vö. ROBERT AUDI: *Epistemology. A Contemporary Introduction to the Theory of Knowledge*, Routledge, London – New York, 1999, 129–148 („Sources of justification, knowledge and truth: Testimony”).

⁴³ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Perfectae Caritatis*, nr. 25; II. Vatikáni Zsinat: *Ad Gentes* (=AG), nr. 24.

⁴⁴ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Gaudium et Spes*, nr. 43.

sük.⁴⁵ Nagyon komoly kérdés, hogy ma a keresztény tanúságtétel képes-e még előhívni a szeretet princípiumát a kortárs kultúrában.

Ha a posztmodernre fordítjuk a figyelmünket, megértjük, miért nagyon is komoly a fenti kérdés.⁴⁶ Ennek a létállapotnak van három erős szempontja, amely radikálisan aknázza alá a tanúságtétel dinamikáját. Seyla Benhabib a következőképpen nevezi meg a három antitezist a *gender studies* kapcsán:⁴⁷

1. A szubjektum (az ember) halála – „*az értelem férfi alanyának demisztifikációja*”.

2. A történelem halála – „*a nemi különbözőség beírása a történelmi elbeszélésbe*”.

3. A metafizika halála – „*feminista szkepszis a transzcendentális értelem igényeivel szemben*”.

Bár a fenti hármas alapvetően a *gender studies* érdeklődési körében értelmeződik Benhabibnál, valójában megragadhatjuk őket posztmodern létállapotunk alapvető adottságaiként is, mintegy tágabb horizontba helyezve ezen antiteziseket.

1) *A szubjektum halála*. A modern kor egyik vezérlő ideája volt az erős racionális szubjektum gondolata. Mára azonban megkérdőjeleződött a Descartes óta meghatározó felfogás. A *cogito, ergo sum* modern ideálja így foglalható össze: „*Az Értekezés a módszerről egy hitvallás. Azonban az, amit megvall, nem az énről való lemondás Istenért, hanem az én erőfeszítése minden adat uralására, beleértve önmagát is mint adatot [...]. Descartes arra törekszik, hogy egy rendezett sorozat finalitását átültesse a természet uralásába és birtoklásába.*”⁴⁸ Az emberi szubjektum erős descartes-i képe próbálja a modernben megvalósítani önmagát: az emberi személy mint erős pont és tényező, mint megfigyelő és értelmező a világmindenség tengelye lesz. Épp ezt az embert tagadja meg a posztmodern. Ez a tagadás két úton teljesül be:

a) *A nyelvelmélet* felől indulva az ember nem más, mint nyelvi konstruktum; maga az emberi alanyiség csupán egy pozíció, amelyet az egyén a szövegben elfoglal (Barthes, Derrida). A szerzőiség nagy ideálja elyengül.

⁴⁵ SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental*, i. m. 655.

⁴⁶ Az adott témakörrel az alant következő pontokat részletesebben körbejártuk három részes cikksorozatunkban az *Egyházforum* lapjain: Posztmodern és kereszténység, 1. rész, *Egyházforum* XXII (VIII új) (2007/2) 16–18; 2. rész, *Egyházforum* XXII (VIII új) (2007/3) 17–21; 3. rész, *Egyházforum* XXII (VIII új) (2007/4) 19–22.

⁴⁷ Lásd SEYLA BENHABIB (Hrsg.): *Der Streit um Differenz. Feminismus und Postmoderne in der Gegenwart*, Fischer, Frankfurt am Main, 1993, 9–12.

⁴⁸ JEAN-FRANÇOIS LYOTARD: *La postmodernidad (explicada a los niños)*, Gedisa, Barcelona, 1987, 36; idézi: CARLOS VALVERDE: *Genesis, estructura y crisis de la modernidad*, Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, 2003, 113.

- b) Foucault a *hatalom* birtoklását célzó emberi ténykedések felől közelít. Szerinte minden ember ezeknek diszkurzív vagy nem diszkurzív konstruktuma. Azt meg kell jegyeznünk, hogy Foucault vélekedése szerint ezáltal nem megöli a szubjektumot, hanem csak megszabadítja béklyóitól.

A posztmodern mozgás hátterét Nietzsche adja, aki kimondta döbbenetes tézisé: a tett mögött nem áll tettes, mivel egy ember sincs, aki tettéért a teljes felelősséget viselhetné. Az emberi alany valójában sem nem autonóm, sem nem erős, nem teljes jogú alanya még saját létezésnek sem. Mindaz, amit itt látunk, azt mutatja, hogy a posztmodern valójában nem a szubjektumért folytatott harc, hanem sokkal inkább a klasszikus értelemben értett szubjektumtól vett búcsú.

2) *A történelem halála*. Az európai történetírást kezdeteitől kísérte egyfajta sajátos szemlélet, miszerint a történelemnek célja van, amely felé akár körkörösen, ciklikusan (görögök, rómaiak), akár lineárisan (zsidó-keresztény kultúrkör) halad. A modern mindezt kiegészítette egy sajátos *Fortschrittsideall*, fejlődési szemlélettel, miszerint a történelem lineáris előrehaladása kulturális fejlődést, előrehaladást is jelent, amely fázisokon át tart. Ezt a modern felfogást kérdőjelezte meg egy újfajta szemlélet, amely Francis Fukuyama és Arnold Gehlen nevéhez kötődik – ez a *posthistoire*⁴⁹ tézise. Nem a Nyugat alkonyáról van szó (Spengler), hanem arról, hogy a Nyugat szellemi építőelemei megszilárdultak, radikálisan új nem bukkanhat fel többé benne. A *posthistoire* tehát azt jelenti, hogy az európai szellemtörténet végére értünk, az európai szellem örökségéhez újat már nem lehet hozzáfűzni. Gehlen szerint kijelenthetjük, hogy „*az ideák története lezárult, és megérkeztünk a posthistoire-ba*”.⁵⁰ Immár lehetetlen, hogy „*eddig nem formulált, szellemi impulzusok fellépjenek, és az eseményeknek egy teljesen újszerű fordulatot adjanak*”.⁵¹ Mindez azonban pusztán a modern lezárása lenne. Csakhogy a posztmodern még egy lépéssel tovább megy: nemcsak az jelenti ki, hogy a lineáris fejlődés leállt, hanem az egész klasszikus történet-

⁴⁹ A fogalom történetéről lásd STEPHAN MEIER: *Posthistoire*, in Joachim Ritter – Karlfried Gründer (Hrsg.): *Historisches Wörterbuch der Philosophie*, Bd. 7, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1989, 1140. sk.

⁵⁰ ARNOLD GEHLEN: *Über kulturelle Kristallisation*, in ID.: *Studien zur Anthropologie und Soziologie*, Neuwied a. Rh., 1963, 323.

⁵¹ ARNOLD GEHLEN: *Die gesellschaftliche Kristallisation und die Möglichkeiten des Fortschritts*, *Jahrbuch der Sozialwissenschaften* 18 (1967) 20 (megjelent: ARNOLD GEHLEN: *Gesamtausgabe*, Bd. 6: *Die Seele im technischen Zeitalter und andere sozialpsychologische, soziologische und kulturanalytische Schriften*, Klostermann, Frankfurt am Main, 2004).

írást elveti, hiszen az az erősek történelme volt, s mindent egy központi szemzőből, az Óvilágból vizsgált. Ezzel szemben a linearitás és fejlődésideál szét-esik, a homogén történelem helyett egy heterogén (s ezáltal átláthatatlan) történelemszemlélet lép az előtérbe. Eközben fellép az igény a „gyengék történelmének” megírására, vagyis egyfajta „alulról építkező” történetírásra. Hogy ezután van-e még esélye a klasszikus történetiség-felfogásnak, igen vitatható.

3) *A metafizika halála.* A posztmodern az egész európai szellemiség alapjait rúgja fel, amikor – nagyban támaszkodva Martin Heidegger munkásságára – nemcsak megkérdőjelezi és kritikával illeti, de egyenesen megtagadja a metafizikát. Azért teszi ezt, mert vélekedése szerint a metafizika transzcendencia-konstrukciója törekeny. Előfeltételezése, miszerint létezik egy kontextusfüggetlen és a történelmen kívül, afölött álló Abszolútum (tökéletes Lét, beteljesült Alany), igazolhatatlan, sőt kifejezetten hamis állítás. Ezen állásfoglalás elsődleges következménye a Lét és transzcendentáléinak elpusztítása révén előálló űr. A metafizika roncsolása által legősbibb ideáljaink megalapozhatatlan szavakká váltak, s ezen tény egyetemes hatású:

- a) Az *egy* hiányából következik az egyetemes szintézis megalkotásának képtelensége.
- b) A *jó* hiányából következik az etika megalapozhatatlansága, a rendszeres etika megalkotásának képtelensége, egyfajta erkölcsi zűrzavar.
- c) Az *igaz* hiányából következik a tudományosság, de mindenekelőtt a bölcsélet, a teológia és a szellemtudományok iránti bizalmatlanság, a tőlük való elfordulás a tapasztalat felé, amely azonban nem tűzheti ki maga elé célként a klasszikus értelemben vett igazság elérését.
- d) A *szép* hiányából következik az egységes esztétikai normarendszer, egyfajta etikailag motivált esztétikum ellehetetlenülése, az esztétika öncélúvá válása, a művészet küldetéstudatának leépülése, a klasszikus szép fogalmának megtagadása, a formai botránkoztatás igénye.

Azért fontos ezt a három halált világosan látnunk, mert ezek megkérdőjelezzik azt a három koordinátát, amelyekben elkezdjük vizsgálni a tanúságtételt: az objektivitást (a metafizika halála), az (inter)szubjektivitást (a szubjektum halála) és a történetiséget (a történelem halála). A helyzet súlyos feszültséget rejthet magában. Nem véletlen, hogy *Glaube in Geschichte und Gesellschaft* című művében Johann

⁵² Lásd JOHANN BAPTIST METZ: *Glaube in Geschichte und Gesellschaft. Studien zu einer praktischen Fundamentaltheologie*, Grünewald, Mainz, 1977, 1992⁵; magyar kiadás: *Szenvedéstörténet és megváltástörténet*, L'Harmattan, Budapest, 2005.

A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai

Baptist Metz a fundamentálteológia három alapvető kategóriájaként az emlékezést, a elbeszélést és a szolidaritást jelöli meg.⁵² A metzi megközelítés engedi újraértel-

objektivitás	emlékezés vs a metafizika halála	„A teológia szerint az emlékezés, illetve társadalmi megfelelője, a hagyomány közvetít az isteni kinyilatkoztatás és annak befogadója között.” ⁵³
(inter)szubjektivitás	szolidaritás vs a szubjektum halála	„A szolidaritás az ember melletti elköteleződés kategóriája, azé az igényé, hogy az ember szubjektummá legyen, és szubjektum is maradjon.” ⁵⁴
történetiség	elbeszélés vs a történelem halála	„Ha alkalmazzuk a narratív emlékezet kategóriáját, s kiemeljük, hogy a teológián belül kognitív szempontból ezt a kategóriát illeti meg az elsőség, akkor tehát egyáltalán nem önkényesen járunk el. Ellenkezőleg: az üdvösségtörténet és az emberi szenvedéstörténet azon közvetítését valósítjuk meg, amelyet a keresztény hit tanúi és tanúságai állítanak elénk.” ⁵⁵

mezni a koordinátákat, olyan jelentéssel telítve őket, amely a posztmodern kritikájával szemben is helyt tud állni:

A fentiek alapján a koordináták a következőképpen értelmeződhetnek:

1) *Objektivitás*. Nem egyfajta embertől független, megközelíthetetlen, abszolút voltában a szubjektumot nyomasztó, árnyékba vonó igazságot kell a középpontba állítanunk, hanem azt a tényt, hogy ez az igazság kézzelfoghatóvá tette önmagát. A kinyilatkoztatás kategóriájának – amely a modern teológia központi kérdése volt⁵⁶ – értelmezésében a tanításról az esemény, az igazság-üzenetről az igazságmegélés felé kell a hangsúlyt elmozdítani. A végső igazság értelmessége legfőképpen nem szavak, hanem az igazság megélése révén tárul fel előttünk. „Amikor minden tag [ti. az Egyházé], vagy nagyobb részük megéli az

⁵³ JOHANN BAPTIST METZ: *Szenvedéstörténet és megváltástörténet*, i. m. 182.

⁵⁴ Uo. 209.

⁵⁵ Uo. 193.

⁵⁶ Lásd GUNTHER WENZ: *Offenbarung* (Studium Systematische Theologie 2), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2005, 29–44 („*Offenbarung als neuzeitspezifischer Begriff*”).

⁵⁷ RENÉ LATOURELLE: *Testimonia*, i. m. 1325.

*evangéliumot, abból Krisztusnak s az ő szellemének hű képe származik.*⁵⁷ Így válaszul meg a metzi közvetítés a kinyilatkoztatás és annak befogadója között.

2) *(Inter)szubjektivitás.* Sokszor elhangzott már, hogy az ember társadalmi lény. Mindazonáltal az élménytársadalom vagy a fogyasztói társadalom épp a klasszikus társadalmiságot megkérdőjelezve feloldja a szubjektum pozíciót. A szubjektum halálának időszakában a szolidaritás alapvető igénye radikálisan tagadja meg ezt a tendenciát. A szolidaritás kettős állítás: állítja a szubjektumot, aki felé a szolidaritás irányul; és állítja a szubjektumot, akinek elidegeníthetetlen és megkerülhetetlen felelőssége a szolidáris cselekvés. A keresztény tanúságtétel tehát minden ízében tagadja a szubjektum halálát, és minden rezdülésével ellenében hat.

3) *Történetiség.* Egyfelől alapvető dimenziónk a történetiség, másfelől épp itt sokszor elviselhetetlen erővel nehezedik ránk a győztesek történelmének terhe. A metzi elbeszélés-gondolat hangsúlyozza épp azt az elemet, amelynek okán a posztmodern meghirdeti a történelem halálát: a szegények iránti opciót, az alulról jövő szemléletet, a legyőzöttek történelmének nemcsak jogosságát, de egyenesen megkerülhetetlenségét. Mindez a keresztény tanúságtétel számára nem hogy ellenséges, de kifejezetten ismerős terep. A *memoria passionis Jesu Christi*től kezdve a vértanúk mártíriumának emlékezetén át egészen legújabb korunk igényéig, az emlékezet megtisztításáig azt látjuk, hogy a keresztény emlékezet a szenvedés emlékezte. A győzelmet (*memoria resurrectionis*) csakis a legyőzetés kontextusában szemléli (*dēvictus vincit*), tudatosítva az önkritika szükségességét is (a bocsánatkérés aktusa azon alkalmakért, amikor a legyőzötteket elhagyva a győztesek oldalára álltunk, a szenvedés emlékezte helyett az erő, az uralkodás és az elnyomás nyelvét beszéltük). A történetiség narrativitása az egyes hívők személyes életének nagy elbeszélésében válik kézzelfoghatóvá: a hívők életszentsége az isteni kinyilatkoztatás tanúságtévő jele az emberi történelemben.⁵⁸

Így érthetővé válik, hogy egy megújult tanúságtétel miért rendelkezhet akkora erővel – beteljesítve VI. Pál pápa szavait, aki szerint a mai világnak nem tanítókra, hanem mesterekre (vagyis az igazság autentikus tanúira) van szüksége.

„Egy önnön jogaira, autonómiájára féltékeny ember számára a tanúságtétel a diszkréció vonásait mutatja: úgy vonz magához, hogy nem alkalmaz erőszakot. Egy ember számára, aki a hatékonyság paramétereit szerint mér, a tanúságtétel cselekedeteket és tényeket mutat fel: az emberi állapot megváltoztatható, mivel hogy valóban megváltozott. Egy technikailag fejlett, de morális szinten alulfejlett és zavarba

⁵⁸ Lásd RENÉ LATOURELLE: La sainteté, signe de la Révélation, *Gregorianum* 46 (1965) 36–65.

⁵⁹ RENÉ LATOURELLE: Testimonianza, i. m. 1322.

A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai

*ejtő pszichológiai törékenységben élő ember számára a tanú úgy mutatkozik meg, mint egy jó egészségnek örvendő létező, aki »jól érzi magát a bőrében«.*⁵⁹

A tanúságtétel tehát a legigazabb megvalósítása az alapvető követelménynek, amely Szent Péter apostol első levelében nyer megfogalmazást: „*Legyetek mindig készen rá, hogy mindenkinek megfeleljetek, aki csak kérdezi, mi az alapja reményeteknek.*”⁶⁰ A létezésünk kihívás, üzenet, megszólítás kell, hogy legyen – egzisztenciális tanúságtétel. Így elkerüljük a konceptualizációt, az elvontság terméketlenségének veszélyét, azt a szellemi magatartást, ami miatt a posztmodern minden absztrakt filozófiával és világnézettel szemben erős kritikával él.⁶¹ Az Egyház csak így lesz teljesen önmaga, ahogy az egyes hívő is csak így tudja megőrizni identitását („*Identität durch Bezeugung*”⁶²). Nagyon is igazak Yves Congar szavai, aki hangsúlyozza, nem azért mártír valaki, mert meghal, hanem azért szenved és hal meg, mert identitásának magva az, hogy ő tanú, mártír.⁶³ A tanúságtétel a világ, a nemzetek, a kultúrák előtt a keresztény lét identitásának gyökere, kettős értelemben is: azáltal, hogy tanúsítja azt, ami megtörtént (apostoli tanúságtétel); másrészt tanúsítja, hogy minek kell(ene) történnie és mi fog történni (az élet prófétai tanúságtétele).⁶⁴

Így valósul meg és teljesül be életünk mint prófétai jel, abban a szellemben, amelyet II. János Pál képviselt: „*Az emberi közösséget mindenütt újból keresztény szellemmel kell átítatni. Ez akkor lehetséges, ha e régiókban és nemzeteknél az egyházi közösségek keresztény szervezete megújul. A világi Krisztus-hívők, amikor Krisztus prófétai tisztségében részesülnek, teljesen beleszövődnek az Egyház e fela-*

⁶⁰ 1Pét 3,15.

⁶¹ Legyen itt elég a metafizika kapcsán kibontakozó nagy kontroverziára utalnunk. E kérdés napjainkban sem lezárt, mindazonáltal egyre inkább megfigyelhető, hogy a kezdeti stádium feltétlen metafizika-ellenessége kezd alábbhagyni, s megnyílnak a vita és párbeszéd újabb és újabb csatornáit. Ezen szellemi folyamatban kiemelkedő helyet érdemel Weissmahr Béla utolsó nagy műve: BÉLA WEISSMAHR: *Die Wirklichkeit des Geistes. Eine philosophische Hinführung*, Kohlhammer, Stuttgart, 2006.

⁶² HANS WALDENFELS: *Kontextuelle Fundamentaltheologie*, i. m. 336.

⁶³ „*On n'est pas »martyr« parce qu'on meurt, on souffre et on meurt parce qu'on est témoin en affirmant sans faiblir la réalité du vouloir et de l'engagement de Dieu réalisés en son alliance, en Jésus-Christ, qui a été le premier témoin fidèle. Ce témoignage chrétien porte sur la mort-résurrection et sur la seigneurie du Christ. Il est toujours »vorwärtsgerichtet« car, au-delà de l'affirmation que ces choses ont eu lieu, il proclame leur valeur de salut, leur actualité efficace pour le monde. C'est pourquoi aussi Dieu lui-même témoigne avec ses témoins: il est actif dans leur témoignage et par lui.*” YVES CONGAR: *Je crois en l'Esprit Saint*, Cerf, Paris, 2002³, 289 (II/59).

⁶⁴ HANS WALDENFELS: *Kontextuelle Fundamentaltheologie*, i. m. 336.

*datába; elsősorban ugyanis az ő dolguk tanúsítani, hogy miként adja a keresztény hit az egyedüli teljes és érvényes választ, melyet mindenki többé-kevésbé tudatosan tud és keres azokra a kérdésekre és reményekre, melyeket maga az élet tár minden egyes ember és a társadalmak elé. Ez akkor lehetséges, ha a világi Krisztus-hívók képesek áthidalni önmagukban az evangélium és az élet közötti szakadékot azáltal, hogy a család mindennapi ügyeiben, a munkában és a társadalomban megvalósítják az élet egységét, melyhez az evangéliumból kapnak világosságot és erőt.*⁶⁵

A TANÚSÁGTÉTEL ÚTJAI

A tanúságtétel evangéliumi arca a teológiatörténet századai során sok konkrét formát öltött magára, egészen a XIX. századig, amikor a *credibilitas* apologetikai fogalma vált központivá. Azonban láthattuk azt is, hogy ez a megközelítés miként erőtlenedett el napjainkra. Ezzel együtt az Egyház a II. Vatikáni Zsinaton újra felfedezte a tanúságtételt mint alapvető kategóriát.⁶⁶ Összesen 135 alkalommal fordulnak elő a *testimonium*, *martyr*, *testes*, illetve a *testimoniō* szavak a zsinati szövegekben, kapcsolódva a „hiteles keresztény élet”, „tökéletes életvitel”, „az evangéliumhoz való hűség” és egyéb kifejezésekhez, ezáltal kiterjesztve a tanúságtétel gon-

⁶⁵ II. JÁNOS PÁL: *Christifideles laici*, Szent István Társulat, Budapest, 1990, nr. 34.

⁶⁶ A zsinat teológiájáról a tanúságtétel kapcsán lásd NICOLÁS COTUGNO: *El testimonio en el Concilio Vaticano II. Hermenéutica y perspectiva teológica* [Tesis doctoral], Instituto Teológico del Uruguay, Montevideo, 1974.

⁶⁷ Lásd SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental*, i. m. 572.

⁶⁸ „Az Egyház gyermekeinek, hogy Krisztusról eredményesen tudjanak tanúságot tenni, őszintén becsülniük és szeretniük kell embertársaikat; ismerjék el, hogy tagjai a nagy közösségnek; és a mindennapi kapcsolatok ápolásával és munkájukkal vegyenek részt a kulturális és társadalmi életben; legyenek otthonosak a nemzeti és vallási hagyományokban; örömmel és tisztelettel ismerjék föl ezekben az ige rejtett magvait; ugyanakkor vegyék észre a nemzetek között végbemenő mélyreható átalakulásokat is, és tegyenek meg mindent, hogy korunk emberei, akik a modern világ tudományát és technikáját rendkívüli figyelemmel kísérik, el ne idegenedjenek az isteni dologtól; ellenkezőleg, erővel törjön föl szívékből a vágy a kinyilatkoztatott igazság és szeretet után. Mint maga Krisztus vizsgálta az emberi szíveket és igazi emberi szóval vezette el őket az isteni fényhez, úgy az ő Lelkével eltelt tanítványok is ismerjék meg az embereket, akik között élnek; tartsanak kapcsolatokat velük, hogy azok az őszinte és türelmes párbeszédéből megtanulhassák, milyen kincseket osztott ki a nemzeteknek a bőkezű Isten. Igyekezzenek ezeket a kincseket az evangélium fényébe állítani, főlzabadoítani és az üdvözítő Isten uralma alá visszavezetni.”

dolatát az emberi lét szinte minden dimenziójára.⁶⁷ Az *Ad Gentes* dokumentum 11. pontjában megfogalmazást nyert a tanúságtétel Magna Chartája.⁶⁸ Hogy itt nemcsak kérészéletű fellángolásról, hanem az egyházi gondolkodás alapvető módosulásáról volt szó, azt mutatja az 1974-es püspöki szinódus, s az utána VI. Pál által kiadott *Evangelii nuntiandi* kezdetű buzdítás.⁶⁹ Ennek tanításában kidomborodik a tanúságtétel megvalósulásának két fő iránya:

1) *Explicit tanúságtétel.* A szóbeli meghirdetés, a tulajdonképpeni tanúszkodás a nem hívő, a Krisztushoz még el nem jutott emberek előtt. Az a fajta explicit meghirdetés ez, amelynek igénye az 1Pét 3,15-ben megfogalmazást nyer.⁷⁰

2) *Implicit tanúságtétel.* Tulajdonképpen már a péteri levélből vett idézet is előfeltételez egy fontos momentumot: azt, hogy a nem hívő *rákérdez* a hívőre, pontosabban a hívő reményének alapjára, szubsztanciájára. Ahhoz tehát, hogy az explicit meghirdetés megtörténjen, szükség van egy megelőző pillanatra, amikor a keresztyeni létezés, a krisztusi élet konkrét megvalósulása az adott emberi személy egzisztenciájában kérdést provokál. Ez az élet tanúságtétele, amelynek legvégső, legradikálisabb és leginkább megkerülhetetlen formája a vértanúság.⁷¹

Míg a korábbi teológia csakis az első momentummal foglalkozott, addig mára egyre inkább tudatosult bennünk a második (logikailag első) lépés megkerülhetetlen fontossága.⁷² A kettőt együtt szemlélve kibontakozik előttünk a tanúságtétel globalitása, az egész emberi életet magába ölelő volta. A szó, amely tanúságként felhangzik, csak akkor válik hitelessé, ha azt az élet hordozza, amely életnek a szívében lakozik, testesül meg és nyer értelmet ez a szó. Cecil Anthony John Coady így határozza meg a tanúságtétel lényegét: „*an evidence provided by persons*”, „*egy személyek által nyújtott evidencia*”. Ebben rejlik a tanúságtétel sajátos, személyes ereje.⁷³ A szóbeli aktus, a szó súlyát, értelmét a szót kimondó személyhez (a tanúhoz) való viszonya garantálja (hitelesnek fogadom el a személyt).

⁶⁹ Lásd MARIASUSAI DHAVAMONY (ed.): *Evangelisation, Dialogue and Development*, Università Gregoriana Editrice, Roma, 1975; *L'Esortazione Apostolica di Paolo VI »Evangelii Nuntiandi«*. *Storia, contenuti, ricezione*, Studium, Brescia – Roma, 1998 (ebben a kötetben különösen is érdekes Avery Dulles tanulmánya – *The Reception of EN in the West*, 244–250 – s a kapcsolódó bibliográfia).

⁷⁰ Lásd VI. PÁL: *Evangelii nuntiandi* (=EN), nr. 22.

⁷¹ Vö. EN 21.

⁷² Ennek jele az, hogy miután igen sokat beszéltünk evangelizációról, beláttuk, hogy ez csakis a preevangelizációt követően válhat sikeressé.

⁷³ Minderről lásd CECIL ANTHONY JOHN COADY: *Testimony. A Philosophical Study*, Clarendon Press, Oxford, 1992, 25.27.75.133.155–157.176 et passim.

Ez az *agreement*, a megegyezés alapelve, miszerint – pontosan élete alapján – feltételezem, hogy a másik személy valóban igazat mond, az igazat szólja. „... a tanúságtételbe vetett hit az értelem egyfajta ráhagyatkozását, egyfajta bizalmat igényel; valóban, a tanú szava magának az élménynek válik a helyettesítőjévé azon ember számára, aki nem látta vagy hallotta azt.”⁷⁴

Ezáltal egészen kitapinthatóvá válik az a valóság, amelyet mi az (inter)szubjektivitás koordinátájának neveztünk – az, hogy a tanúságtétel mint jelentéssel bíró tett, jelentőségteljességét két relációból meríti: a tanú és a tanúsított, illetve a tanú és a tanúságtétel célszemélye közötti viszonyokról van szó.⁷⁵ Az interszubjektivitás figyelmeztet emellett arra is, hogy a tanúságtétel dinamikája (amelynek mind a megszólaló, mind a hallgató léte mélyét érintenie kell) csakis a szabadságban (a tanúságtevő megszólalási és a hallgató elfogadási vagy elmentmondási szabadságában) valósulhat meg.⁷⁶

A tanítóhivatali teológia számára ez az alaphelyzet a klasszikus (akár defenzív, akár offenzív) apologetika korszaka után komoly szemléletváltást jelentett, amely a gondolat szintjén sikerült is. A *Fides et Ratio* kezdetű enciklikában ezt olvashatjuk: „Amikor valaki hisz, hitét a más személyek által elért ismeretekbe veti. Ebben föl kell ismerni a jellegzetes feszültséget: egyrészt a hívő bizalomból fakadó megismerés tökéletlen megismerési módnak látszik, melyet lassanként, személyesen szerzett belátással (*evidentia*) tökéletesíteni kell; másrészt a hívő bizalom gyakran gazdagabbnak mutatkozik a pusztá belátásnál, mert személyek közötti kapcsolatot foglal magában, és nemcsak a személyes megismerő képességeket, hanem azt a mélyreható képességet is mozgósítja, mellyel az ember más személyekre bízta magát, amikor szorosabb és bensőségesebb kapcsolatra lép velük.”⁷⁷

Az új szemlélet rávilágít arra a tényre, hogy a tanúságtétel nemcsak egy statikus egyirányú üzenet, hanem egyfajta hermeneutikai kört hoz létre, amelynek sajátos szintjei vannak. A neves francia gondolkodó, Paul Ricoeur a tanúságtétel fogalmának három fő értelmét határozza meg:⁷⁸

1. *Empirikus-történeti értelem* – Bár a tanúságtétel alapját egy megtörtént esemény képezi (történetileg adott valóság), soha nem lesz azonos ezzel az eseménnyel. A tanúságtétel a tanúsított valóság interpretációja, elbeszélése. Épp

⁷⁴ RENÉ LATOURELLE: *Testimonianza*, i. m. 1313.

⁷⁵ Lásd SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental*, i. m. 579.

⁷⁶ Lásd RENÉ LATOURELLE: *Testimonianza*, i. m. 1314. sk.

⁷⁷ II. JÁNOS PÁL: *Fides et Ratio* (=FR), Szent István Társulat, Budapest 1998, nr. 32.

⁷⁸ Vö. PAUL RICOEUR: *L'herméneutique du témoignage*, in Enrico Castelli (éd.): *Le témoignage*, i. m. 35–61; lásd SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental*, i. m. 579. sk.

A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai

ezért a tanú személyének szubjektivitása képezi a csatornát, amelyen át maga a tanúsított eljut a tanúságtétel célszemélyéhez.

2. *Jogi értelem* – A tanúságtétel fogalmának eredeti jelentése ez. A tanú nem más, mint egy személy, aki hitelesen és megbízhatóan beszámol bizonyos történésekről. „Minden személy, aki tanú, első kézből informál, deklarál és állít, ugyanakkor belebonyolítja magát az igazságba, amelyet állít.”⁷⁹ A tanúnak ez a belebonyolódása tetten érhető a tanúságtétel intencionalitásában is. „A tanúságtétel arra irányul, hogy befolyásolja az esküdteket és a bírókat, akik a tanúságtételre mint egy gondolkodási, értékelési, döntési érvre alapoznak.”⁸⁰

3. *Etikai-antropológiai értelem* – Ezen a ponton a tanúságtétel sajátos mélységét érzük el. A tanút valamilyen belső erő indítja a tanúságtételre. Nem az a szándéka, hogy egyszerűen tényeket közöljön, hanem önmagában hord egy hitet, egy meggyőződést, egy elköteleződést, amely indítja őt a tanúságtételre.

Csak ahol együttesen megvan e három, ott valósul meg az a globális tanúságtétel, amely elkerüli az objektiváció (külsődleges tanúságtétel, tényközvetítés – lásd a klasszikus apologetika) és az alapja vesztett szubjektivizmus (tanúságtétel pusztán önmagunkról, a bennünk lévő gondolatokról és megértésről, élményeinkről és benyomásainkról – lásd a beszélgető-könyvecskék vagy „beszélgetős műsorok” divatját) kísértését.

Ha visszatérünk most a már fentebb érintett szentírási helyhez – „...*legyetek mindig készen rá, hogy mindenkinek megfeleljetek, aki csak kérdezi, mi az alapja reményeteknek...*”⁸¹ –, akkor az általa megkövetelt „készenlét a válaszra” a tanúságtétel sajátos formájában áll előttünk.⁸² Hiszen a krisztushívő a reménység alapjára vonatkozó kérdést nem csak szavakkal, de egész életével, annak cselekedeteivel is megválaszolja, így teljes emberségében mutatva fel elköteleződését Krisztus mellett. Saját létének elrejtett mélyéről, misztériumáról akar szólni az, aki az evangéliumról s Krisztusról tanúságot tesz, létét Krisztushoz hasonlóan áttetszővé téve a hallgató előtt.⁸³ Ez a hitben, reményben és szeretetben beteljesedő élet sajátos és nélkülözhetetlen tanúságtétele.⁸⁴

Ugyanakkor az 1Pét 3,15 világosan rámutat, hogy a tanúságtétel mindig irányul *valaki* felé, nem pusztán céltalan beszéd az igazságról. „*Valóban szem előtt*

⁷⁹ SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental*, i. m. 579.

⁸⁰ RENÉ LATOURELLE: *Testimonianza*, i. m. 1313.

⁸¹ 1Pét 3,15.

⁸² Lásd SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental*, i. m. 627.

⁸³ Vö. RENÉ LATOURELLE: *Testimonianza*, i. m. 1314.

⁸⁴ Vö. II. Vatikáni Zsinat: *Lumen Gentium*, nr. 31.

*kell tartanunk, hogy a tanúságtétel mindig egy olyan szó, amely mások felé irányul; olyan szó, amely azon túl, hogy közölni akar valamit, egyszersmind azon személynek szabad önközlése, aki a másokban egy hasonló döntést akar előidézni.*⁸⁵ Ezen a ponton már előtűnik a tanúságtétel isteni motívuma, a hit kérdése.⁸⁶

A tanúságtétel alapvetően emberi síkja mellett (a hívő önfogadása, önképe, amelyet meg akar mutatni, amelyet a többiek elé akar állítani) szüntelenül jelen kell, hogy legyen a teológiai sík is (vagyis az isteni motívum és a kinyilatkoztatásra s annak teljességére, Krisztusra való feltétel nélküli irányulás).⁸⁷ Így válik teológiailag megragadhatóvá szubjektív és objektív síkjainak fentebb már említett szintézise a tanúságtételben, amely egyszerre gyökerezik a hívő személyében, személyes hitében s a közösség, az Egyház objektív hitében. A hívő személy tanúságtétele ugyanis az Egyház közösségi szövegkörnyezetében aktualizálódik, valósul meg és teljesül be.⁸⁸ Nem véletlen, hogy Herbert Vorgrimler így ír: „*A hit tanúinak léte elsődleges jelentőséggel bír az Egyház és üzenetének hitelessége szempontjából.*”⁸⁹

A tanúk közül kiemelkednek természetesen a vértanúk, vagyis azok a személyek, akik a legmagasabb fokig interiorizálták a létünkre vonatkozó objektív igazságot; egészen addig a pontig, ahol teljes létezésükben azonosultak vele. Ezért lehetetlen, hogy halál vagy élet, erőszak, üldöztetés, szenvedés megfossza őt a hitétől. A vértanú személyében a legtökéletesebb egységbe forrt ismeret és

⁸⁵ Lásd SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental*, i. m. 628.

⁸⁶ Vö. JOSÉ MARÍA ROVIRA BELLOSO: Fe, in Casiano Floristan – Juan José Tamayo (ed.): *Conceptos Fundamentales de Pastoral*, Cristiandad, Madrid, 1983, 382.

⁸⁷ Lásd SALVADOR PIÉ-NINOT: *La teología fundamental*, i. m. 629.

⁸⁸ Lásd uo.

⁸⁹ HERBERT VORGRIMLER: Zeugnis, in ID.: *Neues theologisches Wörterbuch*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 2002, 688.

⁹⁰ „*A mártír ugyanis a lét igazságának a legmegbízhatóbb tanúja. Ő jól tudja, hogy Jézus Krisztus színe előtt megtalálta életének igazságát, s e bizonyosságot senki nem veheti el tőle. Sem a szenvedés, sem a kegyetlen halál nem tudja elszakítani az igazságtól, melyet akkor fedezett föl, amikor találkozott Krisztussal. Ezért tölt el minket csodálattal, ébreszt egyetértést, serkent megzívülésre és követésre mindmáig a vértanú tanúságtétele. Ezért bízunk a szavukban: bennük megtalálható annak a szeretetnek evidenciája, melynek nincs szüksége hosszas érvelésre a meggyőzéshez, mert arról beszél, amit mindegyikünk teljesen igaznak tart és már régóta keresett. Végül a vértanú nagy hívő bizalmat támaszt bennünk, mert olyasmit mond, amit már befogadtunk, és olyasmit mutat meg, amit mi is, ha volna hozzá erőnk, szívesen megtennénk.*” – FR 32; vö. RINO FISICHELLA: Introduzione e guida alla lettura, in *Fides et Ratio*, Piemme, Casale Monferrato, 1998, 25.

A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai

hit, igazság és interperszonális viszony, objektivitás és szubjektivitás.⁹⁰ Ők azok, akiknél a teljes élet a tanúságtétel eszköze lesz.

„Ezen a ponton, szemantikus szinten, megfigyelhető az átmenet a szóbeli tanúságtételtől a cselekedeti tanúságtételig. A cselekedeti tanúságtétel ad értelmet a szóbeli tanúságtételnek. A szilárd pont, amely körül forog az értelem megváltozása, az a tanú bevonódása a tanúságtételbe. A biblikus szövegkörnyezetet érzük el itt, ahol Krisztusnak, a par excellence tanúnak a tanúságtételében szó és cselekedet léteének áttetszőségében egybeesik.”⁹¹

Felmerül a kérdés: miként valósuljon meg a tanúságtételnek ez a radikális formája a mai világban? Mintha azt látnánk, hogy korunk embere nyitott, tiszteletet érez az élet egy célért való odaszánása kapcsán (például Teréz anya és II. János Pál pápa általános elismertsége), mindazonáltal nem fogja fel életüket olyan jelként, amely az ő saját életét provokálná, változásra serkentené. Mintha a radikális keresztény tanúságtétel pusztán fogyasztandó élmény lenne a mai ember számára – a fogyasztói társadalom élményvilága azonban csak színesíti, és nem átformálja a létezését. A tanúságtétel célszemélye nem vonódik bele a tanúsított igazságba.

Mit tehetünk? Beállítjuk tanúságtételünket mint megvásárolható cikket a társadalmi kirakat gazdag spirituális kínálatába?

Az alábbi pontok véleményünk szerint segítséget nyújthatnak a megoldás keresésében:

1) *Irányváltás.* A tanúságtétel kapcsán sokunkban él az alapvető beidegződés: aki rendelkezik egyfajta tudással, megszólít valakit, aki nem rendelkezik az adott tudással. Ez kialakít egyfajta egyirányúságot. Ebben a pozícióban a mai ember kényelmetlenül érzi magát. Komolyan kell vennünk az 1Pét 3,15 felvezetését: *„...ha valaki megkérdez...”* Tudnunk kell kivárni az első momentumot, hogy megkérdezzen minket a világ. Ne tanítani akarjunk akkor, amikor ezt senki sem kéri tőlünk; hanem válaszolni, amikor létezésünk már előzőleg szavak nélkül kérdést ébreszt az embereknél.

2) *Bevonódás.* A tanúságtétel aktusában kézzelfoghatóvá válik, hogy bevonódtunk a tanúsított igazság valóságába, s tanúságtételünkkel szeretnénk a másik embert is bevonni. Csakhogy az autonómiát, a személyes szabadságot sokra tartó ember számára az ilyen jellegű bevonódás fenyegető. Ezt még a hívő közösségekben is megfigyelhetjük – sokszor a rendszeres templomba járók is kéretlen agresszióként értékelik, ha valamibe be akarják őket vonni. Épp ezért – a megváltozott irány értelmében – a tanúnak önmagát kell engednie bevonódnai a másik ember valóságába, félelmeibe, örömeibe, létezésének fényes és

⁹¹ RENÉ LATOURELLE: Testimonianza, i. m. 1314.

borús zugaiba. Amennyiben képes vagyok az ő életébe bevonódni, úgy általam valójában Krisztus is beléphet oda.

3) *Csendes tanúságtétel.* A tanú sokszor úgy értelmezi helyzetét és feladatát, mint egy szónok, a másik ember így egyértelműen a hallgatóság szerepébe zárul. Az élet tanúságtételénél már láttuk, hogy az szavak nélkül, teljes csöndben is elindít egy keresési, kérdező, értelmezési folyamatot. Ennek az erejét kell megtanulnunk becsülni. Sokszor lekicsinylik ennek hatékonyságát az explicit meghirdetéssel szemben. Ez azonban már egy olyan problémát vet fel, amellyel a következő pontban foglalkozunk.

4) *Alázat.* A tanú könnyen téves öntudatra tehet szert: ő az, aki tanúságtételével megment, utat mutat, feleml. Ilyenkor nem árt, ha eszünkbe jut: *„Így ti is, amikor megteszitek, amit parancsoltak nektek, mondjátok: Mihaszna szolgák vagyunk, hisz csak kötelességünket teljesítettük.”*⁹² Tanúságot tenni nem nagyvonalú felajánlás részünkről, nem is emberbaráti cselekedet, hanem kötelességünk. *„Hogy az evangéliumot hirdetem, azzal nem dicsekedhetem, hiszen ez kényszerű kötelességem. Jaj nekem ugyanis, ha nem hirdetem az evangéliumot.”*⁹³ Az ilyen őszinte belátás megérteti velünk, hogy a stílus, amellyel a másik ember előtt fellépünk, nem lehet a kioktató tanaré, sem a felülről leüzenő tekintélyé, hanem csakis a testvére, akit szeretet és szolidaritás ösztönöz arra, amit tesz. Mindezt azzal a csendes alázattal kell tennünk, amely annak tudatosságából fakad, hogy Krisztusról szól tanúságtételünk, s nem önmagunkról.

5) *Hűség.* A tanú akár élete árán is hűséget tanúsít Krisztus iránt. Emellett azonban egy sajátos gondolatot is meg kell fontolnunk: hűséggel tartozunk ezért a világnak, a többi embernek is. Hogyan értjük ezt a másik mondatot? A káini mondat – *„Talán őrzője vagyok testvéremnek?”*⁹⁴ – ellentétéként. Ki kell állnunk a másik ember mellett. Ami számára félelem, gond, árnyék, számomra nem lehet jelentéktelen. Még ha hívő szempontból nézve problémái vagy vágyai elfogadhatatlanok is, akkor sem ítélnem kell felette, apodiktikus módon kimondva „az igazságot” (vagy azt, amit én annak tartok), hanem kereső szemmel, érzékeny lélekkel át kell éreznem az ő életét. *„Aki Istent szereti, szeresse testvérét is.”*⁹⁵ Ez a tanúságtétel igazi ereje, amely minden embert megszólít.

⁹² Lk 17,10.

⁹³ 1Kor 9,16.

⁹⁴ Ter 4,9.

⁹⁵ 1Jn 4,21.

A tanúságtétel teológiájának aktuális kihívásai

Jelen írásunkkal bizonytalannal nem mutattuk fel a bölcsek kövét, de talán hozzájárultunk ahhoz, hogy megértsük: miért nem talál kellő visszhangra a keresztény tanúságtétel, s mit lehetne másképp tennünk ahhoz, hogy ez a helyzet megváltozzék. Számos jel mutatja, hogy a világnak nemcsak szüksége, de igénye is van a keresztények tanúságtételére. Ugyanakkor a világ elvárja azt is, hogy ez olyan formában történjék, amely számára megragadható, elfogadható, nem invazív. Amennyiben komolyan vesszük krisztusi küldetésünket – „*Menjetek tehát, tegyétek tanítványommá mind a népeket!*”⁹⁶ –, akkor ez elkötelez minket a világ, az emberek felé. Keressük az utakat, próbáljuk a nyelveket, mindig ugyanattól az igazságtól vezérelve, amely megragadta életünket, s amelynek fényébe minden embert szeretnénk bevonni. „*Mert Krisztus szeretete ösztönöz minket, hiszen arra a meggyőződésre jutottunk, hogy ha egy mindenkiért meghalt, akkor mindenki meghalt. És ő azért halt meg mindenkiért, hogy akik élnek, ne maguknak éljenek, hanem annak, aki értük meghalt és feltámadt.*”⁹⁷

⁹⁶ Mt 28,19.

⁹⁷ 2Kor 5,14–15.